

Staré jedle Slavkovského lesa a západní části Krušných hor – Úvod

Jedle bělokorá je jedním ze sedmi našich původních druhů jehličnatých stromů. Chráněný tis červený je ve volné přírodě velmi vzácný. S borovicí blatkou se setkáme jen na některých rašeliništích. Jalovec obecný je častější v keřové podobě a modřín opadavý se jako původní dřevina u nás vyskytoval jen v jesenickém předhůří. Zbývají pouze tři jehličnaté stromy, které tvořily a tvoří významnou složku přirozených lesů v Čechách. Jsou jimi především naše nejrozšířenější dřevina smrk ztepilý (*Picea abies*) a hojná borovice lesní (*Pinus sylvestris*). Nás zajímá jedle bělokorá (*Abies alba*), jejíž sláva ve středověku a postupný úbytek v novověku vedl až k jejímu zařazení do kategorie C4A v Červeném seznamu cévnatých rostlin České republiky, tedy mezi vzácnější taxony vyžadující další pozornost (Procházka 2001).

Odborníci se shodují, že jedle je ekologicky velmi plastický druh, který se z hlediska lesnické typologie vyskytuje v mnoha lesních typech s optimem v bukovém stupni. Těžiště přirozeného výskytu jedle je na podmáčených půdách, kde se s ní setkáme od 2. do 7. vegetačního stupně (Sofron 1988). Vyhovuje jí vlhké a mírné klima oceánického charakteru s mírnými zimami a se srážkami ve vegetačním období alespoň 350 - 400 mm. Nesnáší silné mrazy. Má vysoké nároky na půdní vlhkost, ale je, zejména

v juvenilním období, velmi nenáročná na světlo (podobně jako tis). Tato schopnost ji umožňuje ve vlhčím prostředí dobře konkurovat buku. Nejlépe se jí daří na lehkých a vzdušných hlinitopísčitých či hlinitých půdách v horských a podhorských oblastech. Není náročná na vápník, z hlediska půdní reakce jí nejvíce vyhovují neutrální až středně kyselé půdy (Černý et Kolář 2005), dobře snáší i půdy bohaté na dusík (Skořepa 2006). Je dlouhověká, v optimálních podmínkách se může dožít až 500 let. Nápadná je především v bukojedlových pralesích ve stadiu rozpadu, kde staleté exempláře odumírají většinou nastojato a rozpadají se i déle než 70 let (Skořepa 2006).

Podle pylových analýz se jedle bělokorá objevila v Čechách koncem atlantiku (zhruba před 7000 lety) (Ložek 1973, Skořepa 2006). Do oblastí Českého masivu pronikla z glaciálních refugií na Apeninském poloostrově alpskou cestou. Pro karpatskou oblast České republiky se předpokládá východní cesta návratu z refugií v jižním předpolí Karpat (Skořepa 2006, Sofron 1988). Postupné osídlování Českého masivu jedlí začalo pozvolným nástupem v atlantiku a epiatlantiku (před 7000 - 3300 lety), následoval strmější vzestup v subboreálu (před 3300 - 2700 lety). Nejúspěšnějším obdobím bylo rychlé šíření jedle v lesních porostech v období subatlantiku (před 2700 - 1400 lety). Tehdy dosáhla v horských polohách kolem 30% zastoupení (Opravil 1976). Tento stav se uchoval po celý středověk. Ve 12. a 13. století měla jedle v lesích Čech a Moravy celkové zastoupení kolem 20% a byla tedy nejhojnější dřevinou (Málek 1983, sec. Skořepa 2006). Z dřevin nejlépe odolávala tehdejšímu způsobu obhospodařování lesů, tzv. toulavé těžbě, kdy z náletu dobře zarůstala volné plochy. Že byla snadno dostupnou dřevinou lze soudit i podle masového užívání jejího dřeva ve vrcholném středověku. Tento stav optima přetrvával až do počátku novověku (Opravil 1976). Jedle začala z le-

sů postupně ubývat od 16. století, rychlý pokles nastal v 18. a 19. století (Málek 1983, sec. Skořepa 2006). Důvodem mohl být přechod na holosečný způsob těžby (Opravil 1976), později i přezvěření v horských a podhorských oblastech (okus, loupání, vytloukání paroží). Na špatném stavu jedlí se ve 20. století podepsala také extrémní zima 1928-29. Úbytek jedle mohla způsobit i zúžená genetická variabilita, daná zvláštnostmi šíření jedle z Apeninského poloostrova po posledním glaciálu. Tato hypotéza má oporu v moderních metodách molekulární biologie (Skořepa 2006). Dobrou zprávou na závěr je, že se v posledních dvaceti letech početní stav jedle zlepšuje

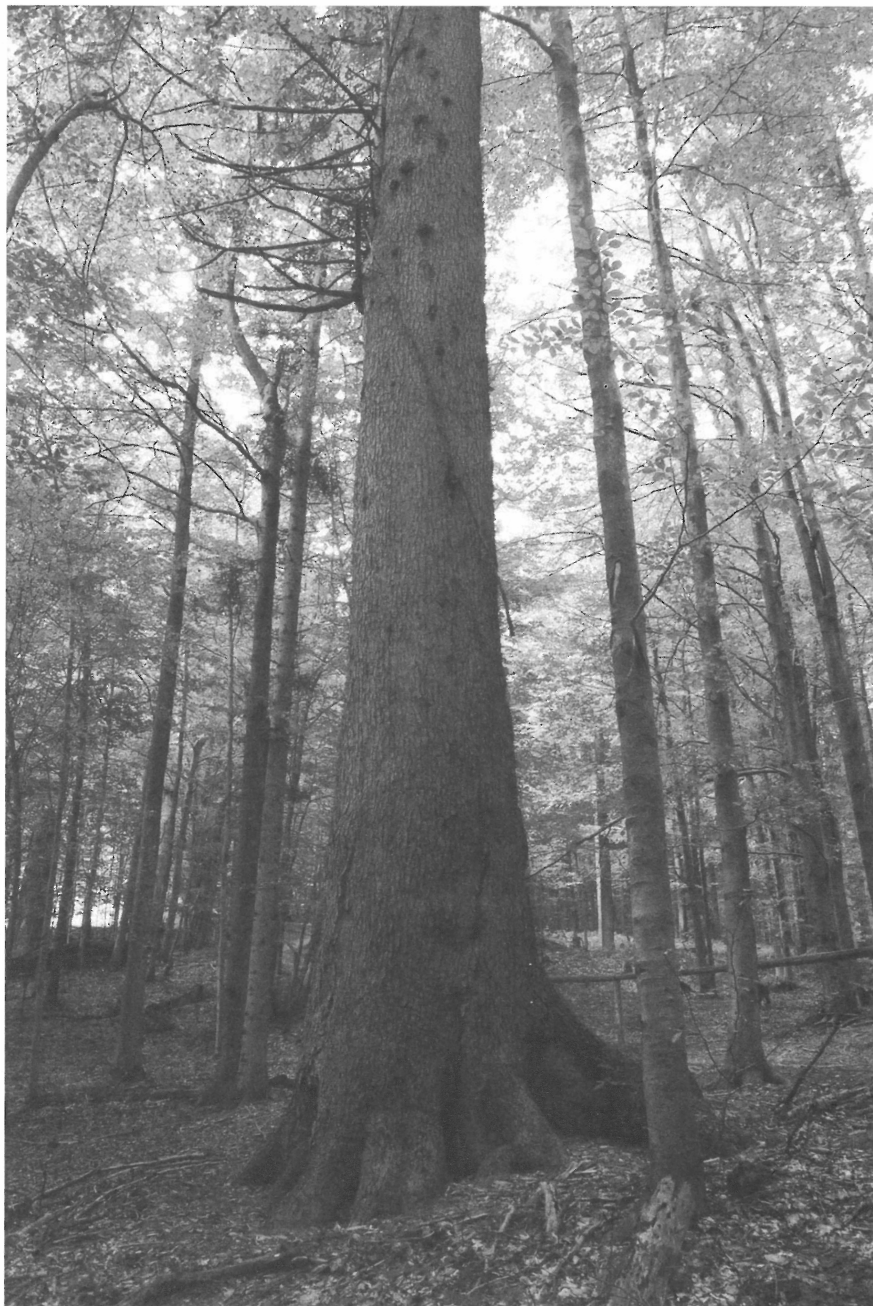
je a královna dřevin se zvolna vrací zpět do lesů.

Celkový úbytek jedlí se projevil i na výrazném snížení počtu stromů mimořádných rozměrů. Zajímavé historické údaje z Krušnohoří uvádí Kala (<http://stromy.cea.cz/jedle>): Z jedlových kmenů o středním průměru 1 m byly zhotoveny pilíře kostela sv. Jáchyma, postaveného v letech 1534-1540 v Jáchymově. Zanikly při požáru města v r. 1873. Ještě v roce 1650 byly podle starých mysliveckých letopisů u Potůčků káceny jedle, které měly na pařezu obvod osm až deset metrů. Z poloviny 19. století se dochovaly záznamy o plavení třístaletých jedlí po Ohři na stožáry pro hamburské

Nejmohutnější jedle v České republice roste v pralesní rezervaci Razula (Javorníky), 2007. Foto Petr Uhlík

loděnice. Poslední vory se plavily v r. 1906. Ke Karlovým Varům se vztahuje zmínka o mohutné jedli s obrázkem, ke které nechal roku 1805 hrabě Chotek prodloužit lázeňskou promenádu (Kala: <http://stromy.cea.cz/jedle/>). Od poloviny 19. století do konce 20. století v Čechách postupně odumřely či byly pokáceny všechny známé jedle s obvodem kmene ve výčetní výšce (130 cm nad zemí) větším než pět metrů. Podle rekonstrukce J. Macha byla historicky největší jedlí v Čechách tzv. Velká jedle (Ctiborova jedle) od Rtně v Podkrkonoší. Padla při vichřici v r. 1859. Na pařezu měla měřit až 11 m v obvodu (Mach 2001). Chadt (1913) udává jako nejsilnější českou jedli minulosti tzv. Knížecí jedli (Fürstantanne) z úpatí Studeného vrchu v Lužických horách. Byla pokácena roku 1858. Ve výšce 80 cm měřila v obvodu 795 cm. Populární Jedle Knížete Josefa (o = 650 cm; v = 50 m) z poleší Vítkův kámen (Šumava) odumřela krátce po r. 1839. Bez ohle-

**Druhá nejsilnější jedle v ČR stojí v pralese Salajka (Moravskoslezské Beskydy), 2005.
Foto Petr Uhlík**

du na předchozí údaje bývá považována za nejmohutnější jedlí střední Evropy té doby (Macar, sec. Michal 1993). Až do roku 1953 stála v pralese Salajka jedle Hrubá Tonka, poslední „šestimetrová“ jedle 20. století v ČR (o = 610 cm). Její nástupkyní se stala Královna jedlí z Žofinského pralesa (o = 553 cm). Ta padla v roce 1974. Pomyslné žezlo získala její sousedka z pralesa, tzv. Svícnová jedle (o = 515 cm). Jejím zánikem v r. 1997 se zpečetil osud „pětimetrových“ jedlí v Čechách (Kala: <http://stromy.cea.cz/jedle/>).

A jak si žijí zbylé velké jedle ve třetím tisíciletí? Mezi individuálně chráněnými stromy (kategorie památný strom) měla do 6. 12. 2003, kdy ji vyvrátila vichřice, největší obvod kmene známá Vopařilova jedle z lesa mezi Lubnou a Širokým dolem na Svitavsku (o = 454 cm; v = 49 m - podle vlastního měření z r. 1999). Blížší údaje o této jedli uvádí Kala (<http://stromy.cea.cz/jedle/>). Tentýž autor považuje za dnes nejsilnější památnou jedli v ČR strom u silnice Karlova Studánka - Ludvíkov (o = 440 cm; v = 44 m), za ní následuje jedle v lázeňském parku v Karlově Studánce (o = 405 cm; v = 50 m). Třetí je Fremuthova jedle na úbočí Čerchova v Českém lese (o = 387 cm; v = 44 m; v r. 2006 změřil Michálek a Uhlík). Vůbec nejsilnější jedlí v ČR je dnes pravděpodobně pralesní strom v rezervaci Razuľa na úbočí Javorníků (o = 455 cm - v r. 2007 změřil Uhlík). Jen o málo menší jedle stojí v rezervaci Salajka u Bumbálky v Beskydech (o = 448 cm - v r. 2006 změřil Plášek).

Nejsilnější jedlí ve střední Evropě je Wastlhüttener Tanne, mohutný strom v rezervaci Hans Watzlik-Hain (Bavorský les), s kmenem o obvodu 628 cm; v r. 2005 změřil Michálek). Je kuriózní, že stojí 2 km od našich hranic pod Debrníkem (Železnorudsko), kde počátkem 20. století rostla největší šumavská jedle na české straně Šumavy (o = 534 cm), označovaná jako Velká jedle u Debrníku (Chadt 1913). Psal o ní i významný šumavský beletrista Karel Klostermann, jehož jménem bývala někdy označová-

na. V létě roku 1917 ji, tehdy už suchou, zasáhl blesk a shořela (Kala: <http://stromy.cea.cz/jedle/>).

V Karlovarském kraji se dodnes zachovalo několik výjimečných jedlí v oblasti Slavkovského lesa a v kraslické části Krušných hor. Jimi se bude zabývat pokračování článku v příštím čísle Arniky.

Literatura:

Černý D. et Kolář R. (2005): Jedle bělokorá - areál výskytu a ekologie. - Šumava, ed. Správa NP a CHKO Šumava, Vimperk, 2005 (1)/3: 14-16, 1 map., 6 photo color.

Chadt J. E. (1913): Staré a památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Popisy 320 vzácných stromů se 160 obrázky význačných druhů. - Písek, 1-217.

Kala F: <http://stromy.cea.cz/jedle/> [komentované přehledy nejsilnějších a nejvyšších jedlí ČR a Evropy] (podle stavu ke dni 11.5.2007)

Ložek V. (1973): Příroda ve čtvrtohorách, Academia, Praha, 1-372.

Mach J. (2001): Velká jedle - Královna. - Městské muzeum ve Rtyni v Podkrkonoší, 24 p.

Málek J. (1983): Problematika ekologie jedle bělokoré a jejího odumírání. - Studie ČSAV, Praha, 93/11: 1-108.

Michal I. (1993): Největší známé stromy Evropy. - Živa, Praha, 41 (= 79): 100-102.

Opravil E. (1976): Jedle bělokorá (*Abies alba* Mill.) v československém kvartéru. - Čas. Slez. Muz. Opava, ser. C (Dendrol.), 25: 45-67.

Procházka F. [ed.] (2001): Černý a červený seznam cévnatých rostlin České republiky (stav v roce 2000). - Příroda, Praha, 18: 1-166.

Skořepa H. (2006): Jedle bělokorá v našich lesích. - Živa, Praha, 54 (= 92): 108-110.

Sofron J. (1988): Jedle bělokorá (*Abies alba* Mill.) a její porosty v Královském hvozdu (Šumava) a v Plánickém hřebeni s poznámkami o jejím výskytu v některých dalších fytochorionech Čech. - Sborn. Západočes. Muz., Plzeň, Přír., 66: 1-52.